

”Jag förstår ordet genom exempelmeningen”

Svenska som andraspråksinlärares strategier i mötet med okända ord
– användning av kontextuella ledtrådar
och ordbok

Sammandrag

Ämnet för uppsatsen är strategier för receptiv ordförståelse med fokus på gissningsstrategier, mer specifikt kontextuella ledtrådar. Även strategin att använda ordbok tas upp. Syftet med uppsatsen är att undersöka vilken effekt användning av kontextuella ledtrådar och användning av ordbok har för att svenska som andraspråksinlärare ska kunna sluta sig till betydelsen av ett okänt ord.

Undersökningen gjordes digitalt i form av ett frågeformulär som distribuerades till inlärare i svenska som andraspråk på grundläggande nivå inom vuxenutbildningen. En del i frågeformuläret fokuserade på strategin kontextuella ledtrådar, en andra del på ordboksstrategin. I båda delarna skulle respondenterna ange betydelsen av tolv okända ord. Varje ord ingick i en kortare textpassage som också innehöll en eller flera kontextuella ledtrådar. För varje okänt ord fanns givna flervalsoalternativ. I delen som fokuserade på kontextuella ledtrådar fick respondenterna i fritextsvar också motivera sin gissning av det okända ordets betydelse.

Det övergripande resultatet av undersökningen visar att användning av kontextuella ledtrådar utan tillgång till ordbok är en väl fungerande strategi för en receptiv förståelse av okända ord i kortare textpassager. Att i nästa steg också använda ordbok ger goda förutsättningar att förstå orden.

Studien visar också att det är lättare att, utifrån kontextuella ledtrådar, gissa sig till betydelsen av verb än av substantiv och adjektiv. Vidare visar resultatet att olika typer av kontextuella ledtrådar är mer eller mindre effektiva. En ledtråd som utgörs av en synonym till det okända ordet ger enligt undersökningen mindre stöttning än kontextuella ledtrådar som är mer indirekta.

Även om det övergripande resultatet visar att både användning av kontextuella ledtrådar och av ordbok är väl fungerande strategier pekar studien samtidigt också på komplexiteten i strategierna och ger exempel på vad som kan vålla svårigheter.

Innehållsförteckning

Sammandrag	2
1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	5
1.2 Avgränsningar	6
2. Teoretiska utgångspunkter	6
2.1 Kategorisering av strategier för ordförståelse och ordinlärning.....	6
2.2 Kategorisering av gissningsstrategier.....	7
2.2.1 Kontextuella ledtrådar	8
2.2.2 Faktorer som påverkar effekten av gissningsstrategier	10
3. Tidigare forskning	11
4. Metod och material	14
4.1 Urval av deltagare till undersökningen	14
4.2 Genomförande	15
4.3 Forskningsetiska överväganden	15
4.4 Frågeformulärets utformning	16
4.4.1 Urval av ord.....	17
4.4.2 Utformning av textpassager och svarsalternativ	17
4.5 Metod för kategorisering av fritextsvaren i frågeformuläret.....	19
5. Resultat och analys.....	20
5.1 Hur framgångsrik är gissningsstrategin att använda kontextuella ledtrådar	20
5.2 Vilken effekt har strategin att använda ordbok för förståelsen av ett okänt ord i kontext?	22
5.3 Finns det något samband mellan det okända ordets ordklassstillhörighet och effekten av att använda kontextuella ledtrådar?	23
5.4 Finns det något samband mellan typen av kontextuell ledtråd och möjligheten att gissa sig till ett okänt ords betydelse utifrån kontexten?.....	24
6. Diskussion av resultatet.....	25
6.1 Metoddiskussion.....	27
7. Slutsatser och fortsatt forskning	29
Referenser.....	31
Bilaga	34

1. Inledning

Att ordförrådets storlek spelar en avgörande roll för läsförståelsen är väl känt. För att läsaren ska uppnå full förståelse av en text visar forskningen att minst 95 % av orden i en text måste vara bekanta för läsaren (se t.ex. Milton, 2009, s. 50–51).¹ I andraspråkundervisning utgör arbetet med ord och ordförståelse en central del. Kurstiden kan dock ofta vara för begränsad för att lärare och inlärare tillsammans ska hinna arbeta explicit med samtliga nya okända ord som inläraren möter i olika texter. Det här gäller särskilt låg- och mellanfrekventa ord (Nation, 2013, s. 333, s. 572). Nation (*ibid.*) menar att en lösning – då det är knappt med undervisningstid – kan vara att rikta undervisningen mot strategier snarare än att fokusera på de enskilda orden.

Det finns en rad olika strategier kopplade till ordförståelse och ordinläring (se t.ex. Nation 2013, s. 326–328, 519–520). En av dessa, och som i flera studier lyfts fram som särskilt viktig (se t.ex. Liu & Nation, 1985; Xiaolong, 1988; Oxford, 1990, s. 90), är att kunna gissa sig till ett okänt ords betydelse utifrån kontexten. Nation (2013, s. 381) menar att strategin är den viktigaste av samtliga: ”In any list of vocabulary-learning strategies, guessing from context would have to come at the top of the list.” Att gissningsstrategier också utgör ett viktigt innehåll i undervisningen lyfts fram av flera forskare (se t.ex. Carnine et al., 1984, s. 189–190; Holmegaard, 2007, s. 158; Enström, 2013, s.13; Nation, 2013, s. 333, 349, 370). Studier har visat att även inlärarna själva anser att strategin hör till de viktigaste (Fan, 2003; Qian, 2004).

Samtidigt lyfts i litteraturen också kritik mot att gissningsstrategier skulle vara en effektiv strategi. Kaivanpanah & Alavi (2008) tar upp en del av den här kritiken genom att, utifrån tidigare studier, gå igenom olika faktorer som påverkar effekten av gissningsstrategier. En invändning mot gissningsstrategier är att inferenser om ett okänt ords betydelse ibland blir direkt felaktiga (se också Huckin & Block, 1993, s. 166–169). Om läsaren inte själv uppmärksammar att inferensen är felaktig får det förstås negativa följder för förståelsen (Kaivanpanah & Alavi, 2008, s. 83). Eskey (1988, återgett av Parel, 2004, s. 848–849) varnar också för ett för stort fokus på gissning utifrån kontext i andraspråksinläring.

Att det är en komplex process att gissa sig till ett ords betydelse understryks i flera studier (se t.ex. Nassaji, 2003, s. 663; LaBontee, 2019, s. 45). Många faktorer påverkar – både utomspråkliga och språkliga (se nedan i 2.2.2). Genom min undersökning hoppas jag kunna bidra med mer kunskap om vilken roll just språkliga faktorer, i form av ledtrådar i den

¹ Laufer (2020) menar dock att det inte nödvändigtvis handlar om att läsaren är bekant med 95 % av orden i texten före läsningen. Istället kan andelen bekanta ord utgöra en mindre än så före läsningen, men uppgå till 95 % under läsningens gång, som en följd av att de redan kända orden kompletteras med korrekta inferenser av okända ord.

omedelbara kontexten² av ett okänt ord, spelar när en andraspråksinlärare gissar sig till ett ords betydelse.

Vid sidan av gissningsstrategier är användning av ordbok en frekvent strategi bland inlärare för att ta reda på betydelsen av ett okänt ord (Carnine et al., 1984; Fan, 2003; Qian, 2004; Noprianto & Purnawarman, 2019; LaBontee, 2019, s. 123, s. 185). Det finns ett direkt och naturligt samband mellan de båda strategierna. Eftersom varje ingång i ordboken listar olika underbetydelser av ett och samma ord behöver inläraren också ta hjälp av textens sammanhang för att finna det aktuella ordets betydelse (Nation, 2013, s. 419–421). Fan (2003) poängterar också att både gissningsstrategin och strategin att använda ordbok är viktiga och att ingen av de båda strategierna bör gå före den andra i L2-undervisning.

Resultaten från forskningsstudier om ordboksanvändning för ord- och läsförståelse spretar dock och har också lett till motstridiga slutsatser om ordbokens betydelse (se översikten i Chen, 2011, s. 217–219). Jag hoppas att min undersökning kan ge en bild av vilken effekt användningen av ordbok har för förståelsen av ett okänt ord, då strategin kombineras med gissningsstrategin.

Områdena inlärningsstrategier, språkinlärningsstrategier och ordinlärningsstrategier har varit och är föremål för många forskningsstudier med olika inriktning. I en svenska som andraspråkskontext finns det dock få studier som berör vuxna L2-inlärares användning av strategier för ordförståelse, vilket Labontee (2019) uppmärksammar och därför riktar sig mot målgruppen vuxna svenska som andraspråksinlärare i sin avhandling. Hans studie undersöker dock ett brett spektrum av olika ordinlärningsstrategier hos inlärarna, medan min undersökning fokuserar på i första hand gissningsstrategin att använda kontextuella ledtrådar, men även på strategin att använda ordbok.

1.1 Syfte och frågeställningar

Studiens huvudsyfte är att undersöka effekten av strategin att som andraspråksinlärare använda *kontextuella ledtrådar* för förståelse av ett okänt ord. Även strategin att använda *ordbok* tas upp.

² För att benämna den här typen av ledtrådar, som återfinns i texten i direkt anslutning till ett okänt ord, kommer jag att använda termen *kontextuella ledtrådar* (se också avsnitt 2.2). Istället för att tala om *co-text*, som i litteraturen är ett vanligt begrepp för att beteckna kontexten i själva texten, använder jag alltså det på svenska mer etablerade och vidare begreppet *kontext*.

Studien utgår ifrån följande frågeställningar:

- Hur framgångsrik är gissningsstrategin att använda kontextuella ledtrådar?
- Vilken effekt har strategin att använda ordbok för förståelsen av ett okänt ord i kontext?
- Finns det något samband mellan det okända ordets ordklassstillhörighet och effekten av att använda kontextuella ledtrådar?
- Finns det något samband mellan typen av kontextuell ledtråd och möjligheten att gissa sig till ett okänt ords betydelse utifrån kontexten?

1.2 Avgränsningar

Det finns ett flertal olika användbara strategier för förståelse av ett okänt ord. Den här studien är avgränsad till att undersöka två av dessa: användning av kontextuella ledtrådar och av ordbok. De kontextuella ledtrådarna är i sin tur en underkategori bland gissningsstrategierna, men studiens fokus är alltså enbart kontextuella ledtrådar och inte övriga typer av gissningsstrategier (se 2.2).

Vidare är studien inriktad på att undersöka de båda strategiernas effekt för en *receptiv förståelse* av ett okänt ord. Undersökningens resultat säger inget om hur effektiva strategierna är för att inläraren ska kunna minnas ordet och senare använda det i egen produktion.

2. Teoretiska utgångspunkter

Det här avsnittet inleds med en beskrivning av olika kategoriseringar av strategier för ordförståelse och ordinläring (2.1) samt en beskrivning av olika typer av gissningsstrategier (2.2). De kontextuella ledtrådar som står i fokus i den här studien beskrivs mer ingående i (2.2.1). Avsnittet tar också upp olika faktorer som påverkar effekten av att använda gissningsstrategier (2.2.2).

2.1 Kategorisering av strategier för ordförståelse och ordinläring

Kategoriseringarna av strategier för ordförståelse och ordinläring skiljer sig åt mellan olika forskningsstudier, med delvis överlappande kategorier och terminologi (se t.ex. översikten i LaBontee, 2019, s. 50). Strategier för ordförståelse och ordinläring utgör också i sin tur en del av det mer övergripande samlingsnamnet *språkinlärningsstrategier* (Nation, 2013, s. 326).

Oxford (1990) delar in språkinlärningsstrategierna i två övergripande grupper: *direkta* respektive *indirekta* strategier. Direkta strategier är sådana där målspråket är direkt involverat (Oxford, 1990, s. 37). De direkta strategierna är indelade i minnesstrategier, kognitiva strategier och kompensationsstrategier (*ibid.*). Till de indirekta strategierna hör metakognitiva, affektiva och sociala strategier (*ibid.*, s. 135–136).

Gissningsstrategin med användning av kontextuella ledtrådar – den här studiens fokus – tillhör kompensationsstrategierna i Oxfords kategorisering. I Nations kategorisering av *vocabulary-learning strategies* (2013, s. 328) ordnas kontextuella ledtrådar i underkategorin *Sources: finding information about words*. I denna underkategori ingår hos Nation även ordboksstrategin, som också tas upp i min studie. Till samma kategori räknar Nation också andra strategier för förståelse av ett okänt ord, bland annat att fråga andra inlärare, modersmålstalare eller lärare (Nation, 2013, s. 330). Den typen av strategier benämns *sociala strategier* och är en del av de indirekta strategierna i Oxford (1990). Användning av sociala strategier undersöks inte i min studie (se också 1.2 ovan).

2.2 Kategorisering av gissningsstrategier

Som framgår i (2.1) är användning av gissningsstrategier ett av flera sätt för att ta reda på betydelsen av ett okänt ord. Gissningsstrategierna finns på olika nivåer och kan kategoriseras i olika grupper utifrån vilken typ av ledtrådar som används. Kategoriseringen ser olika ut i olika studier³ och strategierna överlappar delvis varandra. Utgångspunkten för min studies avgränsningar är nedanstående kategorisering (baserad på Carton, 1971; Haastrup, 1985, 1987, 1989; återgiven av Nation, 2013, s. 361 och Sasao, 2013a, s. 37) :

Interlingvistiska ledtrådar

Kunskaper i förstaspråket eller andra språk, till exempel lånord, kollokationer⁴, fonologiska och ortografiska likheter.

³ Oxford (1990, s. 47–50, s. 90–94) gör en indelning av gissningsstrategierna i två överordnade grupper. En som grupperar lingvistiska ledtrådar som ett verktyg för att gissa sig till ett ords betydelse och en annan grupp med icke-lingvistiska ledtrådar. Bland de lingvistiska ledtrådarna återfinns strategierna att ta hjälp av kunskaper i förstaspråket eller andra språk, att analysera ordets ingående delar, som prefix och suffix, att använda sig av grammatiska kunskaper och kunskaper i hur ord förhåller sig till varandra semantiskt i lexikala nätverk (Oxford 1990, s. 90). Till de icke-lingvistiska ledtrådarna hör bland annat generell omvärldskunskap, kännedom om kontexten, situationen och textstrukturen, som till exempel styckeindelning, inledning, sammanfattning, rubriker, sambandsord, bilder och tabeller. Gu & Johnson (1996: 675) talar om gissningsstrategier som baseras på ”background knowledge/wider context” respektive ”linguistic cues/immediate context”.

⁴ En kollokation är en kombination av två eller flera ord som ofta förekommer tillsammans och som har blivit så förknippade med varandra att de kombinerade orden betraktas som ett fast uttryck. Några exempel på kollokationer

Intralingvistiska ledtrådar

Kunskaper i målspråket som kan appliceras på det okända ordet, till exempel ordklass, kollokationer, morfologi, fonologi, men också syntaxen i meningen där ordet ingår.

Kontextuella ledtrådar

Till gruppen kontextuella ledtrådar kan räknas både sådana som handlar om en mer generell omvärldskunskap ("knowledge of the world") kring ämnet för texten, och mer lokala kontextuella ledtrådar som återfinns i direkt anslutning till det okända ordet (Haastrup, 1989, återgivet i Parel, 2004 och i Nation, 2013, s. 361). Andra termer som används för den sistnämnda typen av ledtrådar är *syntagmatic cues* (Qian, 2004), *discourse knowledge* (Nassaji, 2003) och *discourse clue* (Sasao, 2013a).⁵ I den här uppsatsen ligger fokus just på ledtrådar i den omedelbara kontexten av det okända ordet. Begreppet *kontextuella ledtrådar* används alltså för att beteckna just lokala ledtrådar i ordets omedelbara kontext, vilket här betyder en textpassage på max två meningar. Med andra ord innefattar begreppet här inte ledtrådar kopplade till en mer generell omvärldskunskap. I nästa avsnitt följer en mer detaljerad beskrivning av de kontextuella ledtrådar som är relevanta för min undersökning.

2.2.1 Kontextuella ledtrådar

Som framgår i föregående avsnitt kommer termen kontextuella ledtrådar att användas för att beteckna ledtrådar som återfinns i direkt anslutning till ett okänt ord, det vill säga inom en textpassage på max två meningar. Tidigare studier listar ett antal ledtrådar av det här slaget. Ames (1966, återgivet i Nation, 2013, s. 362) tar upp tretton olika kategorier av sådana ledtrådar. Sasao (2013a) och Sasao & Webb (2018, s. 118) listar tolv stycken, baserade på tidigare studier. Kategoriseringarna av ledtrådarna varierar från studie till studie och ledtrådarna överlappar också delvis varandra (se Sasao 2013a, s. 45–48). I beskrivningen nedan utgår jag från Sasaos sammanställning (*ibid.*, s. 49–53). Typen av ledtrådar som beskrivs är sådana som också förekommer i exempelmeningarna i min undersökning. I meningarna nedan är det okända ordet understruket:

är *fatta beslut*, *bittra fiender*, *dra en slutsats*, *passa perfekt* (se Prentice och Sköldberg, 2013, s. 198; Lindberg, 2018, s. 4–5).

⁵ Hur den här typen av ledtrådar definieras skiljer sig något åt mellan studierna. I Parel (2004, s. 848) anges att gissningen av det okända ordets betydelse baseras på en *co-text* en eller två ord ifrån ordet. I Qian (2004, s. 163) definieras *syntagmatic cue* som en strategi där man tar hjälp av betydelsen av ord i samma mening som det okända ordet. Nassaji (2003) avser med *discourse knowledge* att ta hjälp av samband både inom och mellan meningar för att göra inferenser av ett ords betydelse. I Sasaos (2013a, s. 59–63) översikt över *discourse clues* återfinns ledtrådarna både inom och mellan meningsgränser.

Direkt beskrivning/Definition

Det okända ordet ges en direkt definition och föregås av ord som *mean* eller *is*. Sasao (2013a) exemplifierar med den här meningen: "Many objects are buoyant which simply means that they will float on the surface of the water." (Artley, 1943, s. 71)

Indirekt beskrivning

I en indirekt ledtråd ges inga explicita signaler som i en direkt ledtråd. Här handlar det istället om att sluta sig till det okända ordets betydelse utifrån informationen runt ordet. Sasao (2013a) exemplifierar med den här meningen: "Tom was a foot taller and thirty pounds heavier than Kirk. He overwhelmed him in the match." (Johnson & Pearson, 1984, s. 117)

Motsats/Jämförelse

Betydelsen av det okända ordet är motsatsen till betydelsen av ett känt ord. Ord som *in contrast*, *rather than*, *instead of*, *unlike*, *but*, *or* kan användas för att markera kontrasten. Sasao (2013a) exemplifierar med den här meningen: "Rather than his usual mood of cheerful good humor, today his manner appeared quite dour." (Dulin, 1970, s. 442)

Synonym

Ledtråden utgörs av en känd synonym till ett okänt ord. De synonyma ledtrådarna kan framhävas genom ord som *too* och *also*. Sasao (2013b) exemplifierar med den här meningen: "It is natural to feel better if you feel you look good; even in nature, cats preen themselves too."

Synonymer kan också användas i en liknande meningsstruktur som det okända ordet, som i det här exemplet, återgivet i Sasao (2013a), där det okända ordet är en synonym till *glad*: "When Jim heard that his bicycle would be ready that evening, he was ____.⁶ He was glad that he would have it in time for the trip with Tom the next day." (McCullough, 1945, s. 3)

Orsak/verkan

Ledtråden orsak/verkan handlar om att en slutledning av det okända ordets betydelse görs utifrån ett samband mellan orsak och verkan. Sambandet kan framhävas med ord som *because*, *since*, *as*, *thus* and *therefore*. Sasao (2013a) illustrerar med bland annat den här exempelmeningen: "Since he was determined that he would finish the task no matter how long it took, he worked doggedly on." (Dulin, 1970, s. 443)

⁶ I exemplet från studien som Sasao (2013a) citerar används luckor istället för att det okända ordet skrivs ut.

Association

En ledtråd genom association innebär att det okända ordets betydelse kan ringas in genom en association mellan det ordet och ett annat ord i den omedelbara kontexten. Det är vanligt med kopplingar mellan ett substantiv och ett verb eller mellan ett adjektiv och ett substantiv. Sasao (2013a) illustrerar med bland annat det här exemplet: "He heard the crack of the whip." (Seibert, 1945, s. 306)

Det är inga vattentäta skott mellan de olika kategorierna av ledtrådar, och ledtrådar kan också överlappa varandra. Ett exempel från frågeformuläret i den här studien är meningen *Den här texten innehåller många föreskrifter, det vill säga regler*, där direkt beskrivning och synonym överlappar eftersom den direkta beskrivningen samtidigt utgörs av en synonym.

2.2.2 Faktorer som påverkar effekten av gissningsstrategier

Det finns ett flertal faktorer som inverkar på användningen och effekten av gissningsstrategier. Bland utomtextuella faktorer som påverkar kan nämnas inlärarens tidigare kunskap om textens ämne, kunskaper i L2 och mer specifikt inlärarens läsförmåga, ordförrådets bredd och djup samt grammatikkunskaper (Liu och Nation, 1985, s. 39; Mondria & Wit-de Boer, 1991, s. 253; Nassaji, 2003, s. 665; Kaivanpanah & Alavi, 2008, s. 78–80, s. 91; Juan et al., 2013, s. 173; Nation 2013, s. 363, 367–370, 380).

När det gäller variabler kopplade till den specifika texten har det betydelse hur explicit sambandet är mellan det okända ordet och ledtrådarna i texten, hur nära ledtrådarna finns i förhållande till det okända ordet, förekomsten i texten av ord som associeras till det okända ordet, som till exempel synonymer och antonymer (Carnine et al., 1984, s. 190; Mondria & Wit-de Boer, 1991, s. 252), antalet ledtrådar, antalet gånger ett okänt ord förekommer i texten, hur varierade textens ledtrådar är, hur relevanta ledtrådarna är (Nation, 2013, s. 363).

På ordnivå kan ordklassstillhörigheten spela roll, liksom ordets abstraktions- respektive konkretionsgrad samt hur väl det okända ordets betydelse överensstämmer med betydelsen av motsvarande referens i modersmålet (Mondria & Wit-de Boer, 1991, s. 253). Huruvida det okända ordet är polysemt eller inte spelar också roll, liksom om inläraren är bekant med själva begreppet sedan tidigare (Nation, 2013, s. 363). Även ordets form inverkar. Ordformen kan å ena sidan vara en hjälp i gissningen, men å andra sidan kan formen leda fel, till exempel om det rör sig om formlikhet med ett bekant ord som har annan betydelse (Nation 2013, s. 373).

3. Tidigare forskning

Det här avsnittet presenterar resultat från tidigare studier om inlärares användning av strategier, med fokus på gissningsstrategin utifrån kontextuella ledtrådar.

I en studie av Carnine et al. (1984) undersöktes effekten av olika kontextuella ledtrådar för ordförståelse hos förstaspråkselever i fjärde, femte och sjätte klass. I ett första steg fick eleverna i ett förttest försöka avgöra ordens betydelse då orden presenterades isolerat, utan kontext. Därefter presenterades orden i en kortare textpassage, där varje passage innehöll en kontextuell ledtråd i form av en synonym, en kontrast eller en deduktion. Dessutom var ledtrådarna i testformuläret placerade på olika avstånd från det okända ordet, där en ledtråd som definierades som närliggande placerades max två meningar ifrån det okända ordet.

Resultatet av studien visade att det var lättare för inlärnarna att sluta sig till betydelsen av okända ord i kontext jämfört med om orden presenterades isolerade, utan kontext. Studien visade också att kontextuella ledtrådar som i textpassagerna ligger nära det okända ordet gör det lättare att sluta sig till betydelsen av ordet. När det gäller jämförelsen mellan de tre olika typerna av kontextuella ledtrådar – synonymer, kontrast och deduktion – drog artikelförfattarna slutsatsen att ledtrådar genom synonymer ger en bättre effekt för att förstå det okända ordet än ledtrådar som bygger på deduktion.

Liu och Nation (1985) undersökte vilken betydelse andelen okända ord i en text samt de okända ordens ordklassstillhörighet har för effekten av gissningsstrategin. En grupp blivande lärare i engelska som andraspråk, med engelskkunskaper på olika nivåer, fick läsa en kort respektive en lång textpassage. I den korta texten innehöll vart tionde ord ett lågfrekvent ord, som alltså antogs vara okänt för deltagarna. I den längre passagen var cirka ett ord av tjugofem lågfrekvent. Resultatet visade att andelen korrekta svar var betydligt högre för den längre passagen, där de okända orden alltså inte förekom lika tätt. Artikelförfattarna drog därmed slutsatsen att för att träna på gissningsstrategin bör man starta med textpassager där en stor del av den omgivande kontexten till det okända ordet redan är känd. Ett annat resultat från studien var att det okända ordets ordklassstillhörighet hade betydelse för hur lätt det var för inlärnarna att gissa sig till ordets betydelse. Verbens betydelse var lättast att gissa sig till, följt av substantiv och adverb. Gissning av adjektivens betydelse var svårast.

I Xiaolongs studie (1988) fick 48 L2-inlärare i engelska ange betydelsen av 30 okända ord från ordklasserna substantiv, verb och adjektiv. De 48 deltagarna fördelades i fyra grupper: en grupp fick ta del av de 30 orden skriftligt, vart och ett av dem i en mening som innehöll en kontextuell ledtråd. En annan grupp fick samma 30 ord presenterade skriftligt i meningar som

inte innehöll kontextuella ledtrådar. För de två andra grupperna lästes istället meningarna med orden upp. Precis som för den skriftliga delen fick här en grupp inlärare orden presenterade i meningar med kontextuella ledtrådar, medan den andra gruppen fick ta del av samma ord, men i meningar som saknade kontextuella ledtrådar. Studien visade att ord som presenterats i en mening innehållande en kontextuell ledtråd hade en god effekt på inlärnarnas förmåga att gissa sig till ordets betydelse. Den här gruppen inlärare hade också lättare för att senare komma ihåg ordbetydelsen. Xiaolongs studie visade också att gruppen där inlärnarna själva fått läsa orden och meningarna uppvisade ett bättre resultat än gruppen som fått meningarna och orden upplästa.

I Huckin och Blochs studie (1993) fick tre informanter försöka sluta sig till ett antal okända ords betydelse i två textpassager på 450 och 260 ord. Den dominerande gissningsstrategin visade sig vara användning av lokala ledtrådar. I samtliga fall utom ett återfanns ledtråden inom en och samma mening som det okända ordet. I de fall där gissningarna blev fel, berodde det huvudsakligen på att formen på ordet förväxlades med ett ord med liknande form, men med annan betydelse.

Qian (2004) undersökte vilka strategier andraspråksinlärare i engelska använder och föredrar när de möter okända ord i en text. Den första delen av undersökningen bestod av ett frågeformulär där 61 universitetsstudenter med koreansk och kinesisk bakgrund fick ange vilka strategier de använder i mötet med ett okänt ord, detta utifrån en lista med givna strategier. Resultatet visade att gissning utifrån kontexten var den populäraste strategin, följt av strategin att använda en tvåspråkig ordbok. Strategierna att fråga en lärare eller en vän om ett ords betydelse var däremot inte vanligt förekommande. Respondenterna fick också svara på frågan om hur de, utan tillgång till ordbok, går tillväga för att sluta sig till betydelsen av ett okänt ord. De svarade utifrån sex olika givna strategier, bland andra strategierna att ta hjälp av morfologiska ledtrådar, av *syntagmatic cues*, av kontexten i stycket eller texten som helhet och av bakgrundskunskap inom ämnet för texten. Resultatet visade att de sistnämnda två strategierna – så kallade top-down-strategier – var de mest populära. Det här resultatet visade sig dock senare inte stämma överens med hur respondenterna *i praktiken* gjorde för att inferera ett okänt ords betydelse, vilket framgick i ett andra steg av undersökningen. Här deltog 12 av respondenterna i ett läsexperiment där de fick läsa en text, stryka under okända ord och i en efterföljande intervju förklara hur de gjorde sina gissningar. Nu hamnade istället användningen av *syntagmatic cues* i topp bland de sex strategierna.

Nassaji (2003) genomförde en studie där 21 inlärare i engelska som andraspråk fick läsa en textpassage på 374 ord. Deltagarna skulle, utifrån kontexten, försöka sluta sig till betydelsen av

tio ord som var markerade i texten, från ordklasserna substantiv, verb och adjektiv. Inlärarna fick verbalisera sina slutledningar genom think-aloud-metoden. Resultatet visade att informanterna fick fram rätt betydelse av orden i 25,6 % av det totala antalet svar, som var 199 stycken. Nassaji (*ibid.*, s. 663) konstaterar att studiens resultat styrker tidigare forskningsresultat om att det inte är någon lätt uppgift att inferera ords betydelse utifrån kontext.

Nassaji (*ibid.*) undersökte också i hur hög grad olika strategier användes. Resultatet visade att den absolut mest frekvent använda strategin var att använda bakgrundskunskap om ämnet för texten, den näst mest frekventa morfologisk kunskap om ordet. Strategierna att använda grammatisk kunskap, kontexten (*discourse knowledge*) och kunskap i L1 användes minst, enligt undersökningen (*ibid.*, s. 655). Av samtliga strategier visade sig morfologisk kunskap och kunskap om ämnet vara de mest framgångsrika (*ibid.*, s. 658). Nassaji (*ibid.*, s. 660) understryker samtidigt att ingen enskild strategi är framgångsrik till 100 % och att det tyder på att framgångsrika inferenser bygger på ett samspel av olika strategier.

Nassajis studie visade också att ord som till formen liknar varandra, men som har helt olika betydelser, verkar skapa problem när det gäller att dra slutsatser om ett ords betydelse utifrån kontexten. Inlärare i hans studie förväxlade ord som *permeated* och *meat*, *waver* och *wave* samt *affluence* och *influence* (*ibid.*, s. 653–654).

Nassaji (*ibid.*, s. 663–665) lyfter även pedagogiska implikationer av sin studie. Till dessa hör att inlärare bör uppmuntras att använda sig av en ”context-based approach”, som bygger på att kontext på olika nivåer uppmärksammas: fras, sats, mening och stycke. Med andra ord menar han att man i undervisningen behöver göra inlärare medvetna om att inferenser utifrån enbart den närliggande kontexten inte alltid är en tillförlitlig strategi, utan att den här strategin behöver kompletteras genom att man också använder textens vidare kontext för att kontrollera inferenserna (*ibid.*, s. 664).

Kaivanpanah & Alavi (2008) undersökte i sin studie hur tillförlitliga inlärares gissningar är. I undersökningen fick 110 iranska universitetsstudenter i engelska som andraspråk först göra en uppskattning på en fyrgradig skala av hur väl de själva bedömde att de förstod 40 okända ord i tre kortare texter. Därefter fick de göra ett ordtest på samma 40 ord, där de fick visa sin förståelse av orden genom att skriva en översättning, synonym, antonym eller en förklaring av respektive ords betydelse. Slutligen fick de ännu en gång göra samma bedömning som i det första steget av hur väl de förstod orden. Resultatet av undersökningen visade att inlärarna överskattade sin förståelse av de okända orden. Det var en tydlig skillnad mellan inlärares egen bedömning av sin förståelse av orden och den faktiska förståelsen på det objektiva ordförståelsetestet.

Artikelförfattarna understryker dock att det inte betyder att gissningsstrategier inte ska användas. De menar att lärare bör fortsätta att uppmuntra inlärare att använda gissningsstrategier, men att det samtidigt är viktigt att inlärarna är medvetna om att gissning inte alltid är en effektiv strategi. Kaivanpanah & Alavi (*ibid.*) föreslår att lärare arbetar fram ett tydligt material där ledtrådar i texten markeras för att göra inlärarna bekanta med strategin att gissa utifrån kontexten. De betonar också att val av texter är viktigt samt uppmanar lärare att ta upp bakgrundsinformation om ämnet för texten, som ett sätt att göra inlärarna medvetna om att sådan information om ämnet leder till bättre gissningar (*ibid.*, s. 91).

4. Metod och material

I den här studien kombineras en kvantitativ och kvalitativ ansats för att undersöka sva-inlärares strategier för att förstå okända ord. Deltagarna i studien fick i ett frågeformulär, med flervalsoalternativ, svara på vilken betydelse de trodde att testorden har. När det gäller delen av formuläret där ingen ordbok skulle användas fick de samtidigt motivera sina svar i fritext genom metoden *self-report*. Att kombinera *self-report* med en uppgift som ska genomföras ger undersökningen en ökad validitet, enligt Nation (2013, s. 334–335): ”If a questionnaire is preceded by a relevant learning task, then this may increase the validity of the questionnaire as the learners can reflect on very recent experience when answering it.” I studier som endast bygger på att inlärarna återger vilka strategier de använt är risken större att de återgivna strategierna inte stämmer överens med den faktiska praktiken. I till exempel den tidigare citerade studien av Qian (2004) fick informanterna både i enkäter och i intervjuer beskriva vilka strategier de använde när de mötte okända ord, varpå det visade sig att svaren från enkäterna respektive intervjuerna inte överensstämde.

4.1 Urval av deltagare till undersökningen

För att göra urvalet av deltagare till undersökningen utgick jag från det faktum att det krävs ett tillräckligt stort ordförråd för att det ska vara möjligt att dra nytta av kontextuella ledtrådar (Nation, 2013, s. 363, 365; Parel, 2004, s. 847). Nation (2013, s. 352) anger att andelen kända ord i en text måste uppgå till 95 % för att det ska vara möjligt för en inlärare att sluta sig till betydelsen av ett okänt ord. Jag valde att rikta undersökningen till inlärare som läser svenska som andraspråk på grundläggande nivå inom vuxenutbildningen. Urvalet gjorde jag utifrån antagandet att andraspråksinlärare på den här nivån har hunnit bygga upp ett tillräckligt stort

ordförråd, som möjliggör inferenser av okända ords betydelse med hjälp av kontextuella ledtrådar.

4.2 Genomförande

För att finna deltagare till undersökningen kontaktade jag sex olika verksamheter i lika många kommuner som bedriver kurser i svenska som andraspråk på grundläggande nivå. Från tre av verksamheterna fick jag svar och klartecken om att jag kunde genomföra undersökningen på skolorna. De undervisande lärarna distribuerade undersökningen digitalt till eleverna i sina respektive undervisningsgrupper. Att jag genomförde undersökningen digitalt berodde på att undervisningen vid den här tidpunkten skedde digitalt som en följd av restriktionerna kopplade till coronapandemin. Frågeformuläret låg ute i gruppernas digitala kursrum under cirka 14 dagars tid och inlärarna hade alltså möjlighet att genomföra undersökningen vid den tidpunkt och i den takt som passade dem. Frågeformuläret distribuerades till totalt cirka 470 sva-inlärare. Jag fick in 89 svar.

Innan jag distribuerade undersökningen till de tänkta deltagarna gjorde jag en pilotundersökning digitalt i en mindre undervisningsgrupp med svenska som andraspråkselever. Den undersökningen visade att utformningen av frågeformuläret som helhet fungerade bra, men jag gjorde en liten justering i delen av frågeformuläret som handlar om ordboksanvändning. Ändringen bestod i att jag lade till en preciserande fråga om att eleverna också skulle skriva vilken sorts digital ordbok de tagit hjälp av för att slå upp ett givet ord.

4.3 Forskningsetiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) anger fyra allmänna forskningsetiska principer inom humanist-samhällsvetenskaplig forskning: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Dessa principer har jag tagit hänsyn till vid genomförandet av undersökningen och utformningen av frågeformuläret.

I samband med att jag tog kontakt med de olika verksamheterna för att finna deltagare till undersökningen informerades jag ansvarig rektor för grundläggande svenska som andraspråk samt lärarna om studiens syfte. Lärarna fick också ta del av frågeformuläret i förväg. Deltagarna i undersökningen fick information om syftet med studien i den inledande delen av frågeformuläret. För frågor om undersökningen eller deltagandet i undersökningen uppmanades deltagarna att kontakta mig via e-post.

När det gäller samtyckeskravet informerade jag i inledningen av frågeformuläret om att det är frivilligt att delta och att inlärarna kan avbryta sitt deltagande när som helst.

Kravet på konfidentialitet uppfylldes genom att svaren i undersökningen lämnades in helt anonymt. Detta informerades deltagarna om i frågeformulärets inledning. Eftersom jag bedömde att bakgrundsuppgifter som ålder, kön eller uppgifter om deltagarens modersmål var variabler som inte skulle vara av betydelse för studiens syfte och frågeställningar, samlades endast uppgifter om utbildning, antal år med svenskstudier och eventuella kunskaper i andra språk in. Därigenom stärktes anonymitetsskyddet för deltagarna ytterligare.

När det gäller nyttjandekravet framgår det i frågeformulärets inledning att undersökningen görs inom ramen för en uppsats i svenska som andraspråk vid Lunds universitet och att uppsatsen kommer att publiceras i Lunds universitets databas på internet.

4.4 Frågeformulärets utformning

För att skapa frågeformuläret använde jag mig av Google Formulär. Formuläret består av tre delar (se bilaga). Den första delen innehåller korta frågor om inlärarnas tidigare studiebakgrund och studier i svenska och andra språk – faktorer som kan antas ha betydelse för deras strategianvändning. Den andra delen av frågeformuläret innehåller tolv ord, där respektive ord ingår i en kortare textpassage bestående av en till två meningar, vilka innehåller en eller flera kontextuella ledtrådar. Testorden begränsades till tolv stycken för att frågeformuläret inte skulle bli för omfattande och tidskrävande med tanke på att deltagarna också i en fritextfråga skulle motivera sin gissning av ordets betydelse. I den tredje delen är orden och exempelmeningarna desamma som i den föregående delen, men skillnaden är att deltagarna här uppmanades att använda ordbok, av två skäl. Det ena är metodologiskt motiverat. Mot bakgrund av att det var viktigt att inlärarna inte använde ordbok i del 2 kunde vetskapen om att de skulle få använda ordbok i del 3 göra det mindre sannolikt att de av ren nyfikenhet ändå använde ordbok i del 2. Med tanke på att undersökningen gjordes digitalt utan min närvaro hade jag ingen möjlighet att kontrollera att instruktionerna efterföljdes helt. Det andra skälet är kopplat till en av studiens frågeställningar, det vill säga att undersöka vilken effekt användning av ordbok ger.

När jag konstruerade frågeformuläret gjorde jag de två första delarna helt obligatoriska, medan den tredje delen inte var obligatorisk. Det var alltså möjligt att skicka in svaren för hela frågeformuläret utan att ha slutfört hela del 3. Att jag gjorde del 2 helt obligatorisk beror på att resultaten därifrån är direkt kopplade till studiens huvudsyfte. Att inte göra del 3 obligatorisk

var ett sätt att minimera risken för att svar skulle falla bort på grund av att frågeformuläret upplevdes för långt.

4.4.1 Urval av ord

En förutsättning för att kunna uppfylla studiens syfte är att de okända orden verkligen är okända för respondenterna och ligger på en hög svårighetsnivå. Som ett sätt att möta detta krav valde jag att hämta testorden till min undersökning från orddelen från tidigare högskoleprov från åren 2013–2018.⁷ Proven finns tillgängliga på internet. Samtliga ord i mitt testformulär hör till de öppna ordklasserna substantiv, verb och adjektiv.⁸

Vid urvalet av ord uteslöt jag fackspråkliga ord, dels för att syftet med min studie är avgränsat till att undersöka användningen av kontextuella ledtrådar och inte ledtrådar i form av bakgrundskunskap inom ett visst fackområde, dels för att många fackspråkliga ord också är internationella. Användningen av interspråkliga strategier är inte fokus i den här studien. Av samma anledning har en stor del av testorden fornsvenskt eller fornnordiskt ursprung. Det finns dock ett antal ord som har rötter i tyskan. Med något undantag (*efterleva*) uteslöt jag också ord där en analys av ordens ingående delar kan utgöra en ledtråd för att förstå ordet. Anledningen till det är att studien är avgränsad till att gälla kontextuella ledtrådar och inte sådana som har med testordets uppbyggnad att göra.

Om en inlärare ändå skulle vara bekant med något av testorden sedan tidigare fanns det möjlighet att skriva det i formuläret vid frågan: *Varför tror du att ordet "...” har den betydelsen?*

4.4.2 Utformning av textpassager och svarsalternativ

Varje testords omgivande textpassage utgörs av ett enkelt och relativt vardagligt språk. Textpassagerna i formuläret är ofta inte längre än en mening, men i några fall är textsammanhanget två meningar. Att jag valde att utforma kortare isolerade meningar och inte en längre sammanhängande textpassage beror på att kontextuella ledtrådar för att gissa ett ords betydelse sällan återfinns utanför meningsgränsen (se Nation, 2013, s. 363–364, 374; Sasao &

⁷ Se Hansson (2018, s. 10) som använder ord från högskoleprovet som ett av flera urvalskriterier för att avgöra vad som ska räknas som ett svårt ord. För att undersöka vilken betydelse tillgång till ordlista har för förståelsen av svåra ord och för läsförståelsen lät hon gymnasieelever med svenska som modersmål läsa kortare texter med tillhörande läsförståelsefrågor, där varje text innehöll ett antal ord som antogs vara obekanta för eleverna sedan tidigare och alltså räknades som svåra ord. Resultatet av undersökningen visade att tillgång till ordlista inte hade någon större betydelse för förståelsen av svåra ord.

⁸ Jfr. Nassaji, 2003, s. 650.

Webb, 2018, s. 120). Dessutom hade det varit svårare att utifrån längre textpassager göra jämförelser mellan olika sorters ledtråders betydelse för effekten av gissningarna.

Vid utformningen av textpassagen för respektive testord lade jag in kontextuella ledtrådar som skulle kunna vara till hjälp för inläraren för att komma fram till det okända ordets betydelse. De kontextuella ledtrådar som använts för respektive testord är följande:⁹

Testord	Kontextuell ledtråd
förtrytelse	synonym (och direkt beskrivning genom frasen <i>det vill säga</i>)
i ottan	orsakssamband association (<i>frukost, bageriet</i>)
skröna	motsats (<i>skröna–sant</i>) synonym (<i>skröna–hitta på</i>)
föreskrifter	synonym (och direkt beskrivning genom frasen <i>det vill säga</i>)
avhandla	synonym (<i>avhandla–samtala</i>) association (<i>möte, schema, diskutera saker</i>)
efterleva	orsakssamband association (<i>regler</i>)
käbbla	motsats (<i>käbbla–vänner</i>)
röja	orsakssamband
arla	motsats (<i>från arla morgonstund till sent på kvällen</i>) association (<i>morgonstund, från morgon till kväll</i>)
såta	orsakssamband association (<i>nära vänner</i>)
krum	motsats (<i>rak–krum</i>) association (<i>rygg</i>)
kymigt	orsakssamband association (<i>ensam, i mörkret</i>)

För att ange betydelsen av orden fick inlärarna flervalsalternativ. Som ett alternativ till flervalsalternativen hade deltagarna också möjlighet att skriva en egen förklaring till det okända ordet. Detta för att undvika att eventuellt obekanta ord bland svarsalternativen skulle ha påverkan på inlärarnas svar och få till följd att en korrekt gissning inte fångades upp.

För varje testord fick inlärarna fyra svarsalternativ att välja bland. Dessa hämtade jag från högskoleprovets svarsalternativ i de fall där det fungerade. Men med tanke på att testorden i den här undersökningen ges i kontext, behövde jag i många fall formulera om de ursprungliga svarsalternativen från högskoleprovet, så att de skulle kunna fungera som rimliga alternativ i den givna kontexten. Ett annat skäl till att jag bytte ut eller formulerade om en del av de ursprungliga svarsalternativen var för att förtydliga betydelsen och därmed undvika att en

⁹ Ledtrådarna utgår från Sasao (2013a) som ger en översikt av kontextuella ledtrådar utifrån ett antal olika studier.

missuppfattning av svarsalternativet skulle påverka inlärarens svar. Ett exempel på det är att jag i frågeformulärets exempel nr. 2 (testordet *i ottan*) bytte ut högskoleprovets svarsalternativ *i morgon* mot *nästa dag* för att undvika att prepositionen *i* skulle kunna tolkas som *på* (*morgonen*).

4.5 Metod för kategorisering av fritextsvaren i frågeformuläret

För att kategorisera de inkomna fritextsvaren i delen av frågeformuläret där respondenten ska motivera sin gissning av ordets betydelse, sorterade jag in svaren i två överordnade kategorier: *hjälp av kontextuella ledtrådar* respektive *ingen hjälp av kontextuella ledtrådar*. Till kategorin *hjälp av kontextuella ledtrådar* hör både svar som refererar till kontexten på ett allmänt plan och svar som också preciserar en specifik kontextuell ledtråd. Exempel på svar med en allmän hänvisning till kontexten är formuleringar som *det passar med meningen, jag tittade på meningen, jag förstår det från exemplet, jag förstod meningen, det passar bäst*. Exempel på svar där en specifik kontextuell ledtråd anges är motiveringar som *på grund av ordet arg, det står att det inte kan vara sant, ordet regler, personalen måste börja arbeta tidigt för att göra bröd till frukosten, det är obehagligt att promenera hem ensam i mörkret*.

Svar som jag sorterade in i den andra överordnade kategorin, *ingen hjälp av kontextuella ledtrådar*, är av många olika slag. I den kategorin ingår svårtolkade eller otydliga svar, eller svar där respondenterna endast skrivit en synonym till ordet, men utan någon ytterligare motivering. Andra svar i den här kategorin är sådana där respondenten antingen kunde ordet sedan tidigare eller använde sig av andra strategier än de rent kontextuella. Det rör sig då om dessa strategier: omvärldskunskap, kunskap i andra språk, morfologisk analys av ordet, fonologiska likheter med andra ord, uteslutningsmetoden. I den här kategorin ingår också svar som ger uttryck för en allmän gissning eller känsla, men utan precisering av vad som ligger bakom gissningen.

När jag kategoriserade svaren möttes jag av ett antal gränsdragningsproblem, där ett och samma svar skulle kunna ordnas i mer än en kategori. Ett exempel på gränsdragningsproblem är där respondenten använt sig av uteslutningsmetoden och samtidigt hänvisat till kontexten. I fall som detta kategoriserade jag svaret som att respondenten använt kontexten. Men om uteslutningsmetoden angavs utan hänvisning till kontexten tolkade jag svaret som att inläraren inte tagit hjälp av kontexten. Här handlar det till exempel om motiveringar som vittnar om att respondenten valde sitt svarsalternativ utifrån vilka ord som var bekanta sedan tidigare. I dessa

fall är min tolkning att valet av svarsalternativ ligger på ordnivå och inte har med kontexten att göra.

5. Resultat och analys

I det här avsnittet presenteras resultat och analys av undersökningen.

5.1 Hur framgångsrik är gissningsstrategin att använda kontextuella ledtrådar?

Tabell 1 nedan visar relationen mellan andelen svar som hänvisar till kontexten och andelen korrekta svar bland dessa.

Tabell 1: Antal och andel svar som hänvisar till kontexten samt antalet och andelen korrekta svar av dessa

	Antal och andel svar som hänvisar till kontexten (av totalt 89 svar/ord)	Antal och andel rätt svar av de svar som hänvisar till kontexten
förtrytelse	67 (75 %)	47 (70 %)
i ottan	71 (80 %)	66 (93 %)
skräna	59 (66 %)	55 (93 %)
föreskrifter	57 (64 %)	42 (74 %)
avhandla	57 (64 %)	52 (91 %)
efterleva	70 (79 %)	67 (96 %)
käbbla	58 (65 %)	55 (95 %)
röja	51 (57 %)	45 (88 %)
arla	60 (67 %)	54 (90 %)
såta	67 (75 %)	64 (96 %)
krum	55 (62 %)	47 (85 %)
kymigt	62 (70 %)	46 (74 %)
Totalt	734/1068 (69 %)	640/734 (87 %)

Det går att konstatera att totalt sett har användningen av de kontextuella ledtrådarna varit en framgångsrik strategi. I 87 % av fallen där inlärarna har tagit hjälp av kontexten har rätt betydelse av orden ringats in.

Sammanställningen visar att de ord där användningen av kontexten har haft bäst effekt är *efterleva*, *käbbla* och *såta*. Något som är gemensamt för kontexten där dessa ord ingår är att den innehåller flera ledtrådar. Det är också fallet för andra exempel i frågeformuläret, men när det gäller *efterleva* och *såta* verkar de fasta fraserna *följa reglerna* respektive *nära vänner* ha spelat en viktig roll för att vägleda inlärarna. Fasta fraser är visserligen ett område som brukar vålla svårigheter för andraspråksinlärare (se t.ex. Östberg, 2002; Prentice & Sköldberg, 2013;

Lindberg, 2018), men fraserna *följa reglerna* och *nära vänner* är ändå så vanligt förekommande att de sannolikt är bekanta för en stor del av respondenterna. Detta framkommer också i respondenternas svar där flera har hänvisat till just dessa fasta fraser. Andra har snarare tagit fasta på orsakssambandet i exemplen med *efterleva* och *såta*.

När det gäller exemplet *käbbla* är sammanhanget i exemplet relativt entydigt, under förutsättning att inläraren är observant på att ordet *sluta* föregår det okända ordet *käbbla*. Den korta meningslängden i exemplet har säkerligen också en inverkan på att inlärnarna har tagit fasta på den kontextuella ledtråden *vänner igen*.

Även för frasen *i ottan* och ordet *skröna* har användningen av de kontextuella ledtrådarna gett gott resultat. Precis som för orden *efterleva*, *käbbla* och *såta* finns det framför allt för ordet *i ottan* flera kontextuella ledtrådar att ta hjälp av. Samtidigt framkommer det i svaren att ledtrådarna kan leda till att det okända ordets betydelse uppfattas fel. Ett exempel är när svarsalternativet *direkt* har valts som betydelse för frasen *i ottan* med motiveringen att *arbetet måste göras direkt för att brödet ska vara varmt och nybakat*, en rimlig inferens utifrån vissa delar av kontexten.

För orden *förtrytelse*, *föreskrifter* och *kymigt* ger användningen av kontexten betydligt sämre effekt. Dessa tre ord sticker ut från övriga. Något som förenar respondenternas svar i dessa fall är motiveringar som utgår från fullt rimliga betydelsesamband mellan en viss kontextuell ledtråd och det okända ordet, samband som ändå leder till en felaktig förståelse av ordets betydelse. Bland de felaktiga svaren för *förtrytelse* har respondenterna exempelvis tagit hjälp av den kontextuella ledtråden *upprörd och arg* och funnit kopplingar mellan känslan av att vara upprörd och arg och svarsalternativet *hopplöshet*. Liknande svar finns kopplat till svarsalternativet *rädsla*. Att respondenterna har tagit fasta på att det rör sig om en negativ känsla framkommer i vissa svar och då kan *rädsla* och *hopplöshet* ses som passande svarsalternativ. Även då alternativet *förvåning* valts förekommer den här typen av motiveringar.

När det gäller felaktiga svar för testordet *föreskrifter* framkommer det i motiveringarna att den kontextuella ledtråden *regler* har skapat associationer om i sammanhanget felaktiga samband mellan *regler* och alternativen *intyg*, *frågor* och *förslag*: att ett intyg handlar om att följa regler, att reglerna har lett till frågor, att det finns regler i ett förslag. Det finns också svarexempel där alternativet *intyg* har valts på grund av att orden *intyg* och *regler* båda associeras till formellt språkbruk. Något som försvårar förståelsen av ordet *föreskrifter* är att den enda kontextuella ledtråd som ges i exemplet är synonymen *regler*. För att få fram rätt betydelse av ordet krävs det alltså både att inläraren förstår ordet *regler* och också kan koppla ihop den ledtråden med svarsalternativet och synonymen *bestämmelser*.

När det gäller *kymigt*, har flera respondenter valt svarsalternativet *tråkigt*, med motiveringar som hänvisar till delar av kontexten (*det är tråkigt att promenera ensam*). Det är alltså ytterligare ett exempel på att ett rimligt betydelsesamband kan skapas utifrån en del av kontexten, men som ändå leder till en felaktig tolkning av det okända ordets betydelse.

5.2 Vilken effekt har strategin att använda ordbok för förståelsen av ett okänt ord i kontext?

Tabell 2 visar sammanställningen av antalet och andelen rätt svar för respektive del i frågeformuläret: delen där ordbok inte användes respektive delen där respondenterna uppmanades att använda ordbok.

Tabell 2: Effekten av ordbok för förståelsen av okända ord

	Ingen ordbok	Ordbok
	Antal/andel rätt svar (av totalt 89 svar/ord)	Antal/andel rätt svar (antalet svar/ord varierar något)
förtrytelse	59 (66 %)	66/87 (76 %)
i ottan	82 (92 %)	81/87 (93 %)
skröna	72 (81 %)	73/85 (86 %)
föreskrifter	59 (66 %)	71/86 (83 %)
avhandla	79 (89 %)	79/86 (92 %)
efterleva	80 (90 %)	77/85 (91 %)
käbbla	72 (81 %)	67/83 (81 %)
röja	74 (83 %)	80/86 (93 %)
arla	76 (85 %)	75/85 (88 %)
såta	80 (90 %)	75/85 (88 %)
krum	72 (81 %)	77/83 (93 %)
kymigt	58 (65 %)	58/85 (68 %)
Totalt	863 rätta svar/1068 svar (81 % rätta svar)	879 rätta svar/1023 svar (86 % rätta svar)

I den första delen, där inlärarna inte skulle använda ordbok, är andelen korrekta svar 81 %, medan andelen korrekta svar är 86 % i den andra delen där ordbok fick användas.

I resultatet är det framför allt ett ord som sticker ut när det gäller skillnaden med och utan användning av ordbok. Det är substantivet *föreskrifter*, där det skiljer nästan 20 % i andelen korrekta svar. I flertalet av de felaktiga svaren i delen utan ordbok har alternativet *förslag* valts. Det kan bero på den inledande orddelen, där *före-* kan ha associerats till ordet *förslag*. Att ordets form leder inlärare till en felaktig slutsats om ordets betydelse är vanligt förekommande (Nation 2013, s. 373). I Huckin och Blochs studie (1993) berodde inlärarnas felaktiga gissningar framför

allt på att ordformen förväxlades med ett ord med liknande form, men annan betydelse (s. 166, 173). Även Nassaji (2003, s. 653–654) observerade hur ordformen kan vilseleda.

Det finns också andra möjliga förklaringar till att betydelsen av ordet *föreskrifter* har varit svår att ringa in för respondenterna, förklaringar som har lyfts ovan i (5.1).

När det gäller ordet *förtrytelse* är andelen rätta svar 10 % högre vid användning av ordbok än utan, men procenttalet ligger ändå bland de lägre även i ordboksdelen. En tänkbar förklaring är att bland definitionerna i de vanligaste digitala ordböckerna återfinns synonymen *ilska* – vilket alltså är det rätta svarsalternativet i frågeformuläret – endast i *synonymer.se*. I Lexin förekommer ordet inte alls. Ett rimligt antagande är också att det är särskilt svårt att fånga betydelsen av ett okänt ord som uttrycker en specifik känsla – både utifrån kontextuella ledtrådar och utifrån definitioner och förklaringar i en ordbok.

Samma slutsats går att dra för ordet *kymigt*, som är det ord som har gett lägst andel korrekta svar i båda delarna av frågeformuläret. För *kymigt* är det en liten skillnad mellan andelen rätta svar när det gäller användning utan och med ordbok. Det är endast 3 % fler korrekta svar vid användning med ordbok. Frågeformulärets korrekta svar *obehagligt* återfinns visserligen i flera av de digitala ordböckerna, men inte som första ingångsbetydelse. I Lexin återfinns inte ordet alls.

Det kan noteras att för ett av testorden, nämligen *såta*, ger användningen utan ordbok ett bättre resultat än användningen med ordbok. Skillnaden är mycket liten, men är ett exempel på hur strategin att använda ordbok ofta behöver kombineras med användning av kontextuella ledtrådar (jfr. t.ex. Nation 2013, s. 376–379, s. 381, s. 419). Just ordet *såta* finns inte listat i Lexin, och vid en slagning på ordformen *såta* i *svenska.se* kommer verbet *såta* upp som träff. Med andra ord behöver inläraren, vid sidan av hjälpen från kontexten, också ta hjälp av grammatiska kunskaper för att dra slutsatsen att det rör sig om ett adjektiv med grundformen *såt*.

5.3 Finns det något samband mellan det okända ordets ordklasstillhörighet och effekten av att använda kontextuella ledtrådar?

Tabellen på nästa sida visar antalet och andelen korrekta svar för respektive ordklass då respondenterna har hänvisat till kontextuella ledtrådar.

Tabell 3: Samband mellan ordklass och effekt av kontextuella ledtrådar

Ordklass	Svar som hänvisar till kontexten (av totalt 356 svar/ordklass)	Antal/andel rätt svar av de som hänvisar till kontexten
Substantiv	254/356 (71 %)	210/254 (83 %)
Verb	236/356 (66 %)	219/236 (93 %)
Adjektiv	244/356 (69 %)	211/244 (86 %)

Den vänstra spalten i tabellen visar hur stor andel av respondenternas svar som har hänvisat till kontexten. Resultatet bygger på svaren på fritextfrågan i formuläret, där inläraren ska skriva en motivering till sin gissning av ordets betydelse. Som framgår av tabellen har respondenterna hänvisat till kontexten i lägst grad för verben. Kategoriseringen av svaren tydliggör att det främst beror på att verben *avhandla* och *röja* ligger i topp när det gäller svar med otydlig motivering eller där det inte går att belägga att respondenten tagit hjälp av kontexten. En möjlig förklaring är att det kan ha varit svårt att skriftligt motivera gissningen i just dessa fall.

Det är emellertid den högra spalten i tabellen som är av mest intresse. Den anger hur stor andel svar som är korrekta av dem där det gjorts hänvisningar till kontexten. Här hamnar verben högst, vilket alltså indikerar att verb är den ordklass där det är lättast att utifrån kontextuella ledtrådar gissa sig till ett ords betydelse. Det ska understrykas att ett av substantiven (*i ottan*) har adverbial funktion. Om ordet av den anledningen räknas bort från jämförelsen på ordklassnivå, sjunker andelen korrekta svar för substantiven till 79 %.

5.4 Finns det något samband mellan typen av kontextuell ledtråd och möjligheten att gissa sig till ett okänt ords betydelse utifrån kontexten?

Tabellen nedan jämför vilken effekt olika typer av kontextuella ledtrådar har för möjligheten att gissa sig till betydelsen av ett okänt ord.

Tabell 4: Jämförelse mellan olika typer av kontextuella ledtrådar

	Synonym	Motsats	Övriga
Antal/andel rätt svar av de som hänvisar till kontexten	89/124 (72 %)	102/113 (90 %)	449/497 (90 %)

I frågeformuläret finns det fyra exempel (*förtrytelse, föreskrifter, käbbla, krum*) där en synonym eller motsatsord är den dominerande kontextuella ledtråden och där det inte finns några fler

framträdande kontextuella ledtrådar i textpassagerna.¹⁰ Resultatet visar att det är svårare att inferera ett ords betydelse när ledtråden ges i form av en synonym än när en ledtråd ges i form av en motsats. En textpassage med flera kontextuella ledtrådar (rubriken *övriga* i tabellen) och som dessutom innehåller olika typer av kontextuella ledtrådar underlättar också för att inferera ordets betydelse. Dessa två variabler – antalet ledtrådar och ledtrådarnas variation – tar Nation (2013, s. 363) upp som variabler som påverkar möjligheterna att gissa ords betydelse med hjälp av kontexten.

6. Diskussion av resultatet

Nedan följer först en diskussion av resultatet utifrån studiens frågeställningar och därefter en metoddiskussion (i 6.1).

Som framgått i uppsatsens inledning är fokus för den här studien receptiv ordförståelse genom inferens med hjälp av kontextuella ledtrådar. Resultatet av undersökningen säger alltså inget om huruvida gissningsstrategin också är effektiv för långtidsinläring av orden. Resultatet säger inte heller något om hur gissningsstrategin fungerar vid läsning av längre textpassager. De korta och konstruerade meningkontexter som den här undersökningen bygger på kan inte jämföras med ordförståelse vid vanlig läsning av längre texter (jfr. Nation, 2013, s. 355).

Resultatet av undersökningen visar att användningen av de kontextuella ledtrådarna har varit en framgångsrik strategi. I 87 % av svaren har rätt betydelse av orden ringats in. Studien bekräftar därmed också resultat från tidigare studier (Carnine et al., 1984; Xiaolong, 1988), som visar att kontextuella ledtrådar i en mening har en god effekt på inlärnarnas förmåga att sluta sig till betydelsen av ett okänt ord. Samtidigt ska det understrykas att de tolv testorden i min undersökning presenteras i isolerade exempelmeningar utan något inbördes samband. De ingår dessutom i en begränsad kontext på max två meningar per ord och med i många fall fler än en kontextuell ledtråd per exempel. Resultatet kan jämföras med Nassajis studie (2003), där endast 25,6 % av informanternas svar var korrekta, då de skulle sluta sig till betydelsen av ord utifrån kontexten. En väsentlig skillnad mellan min studie och Nassajis är att Nassajis informanter fick läsa en sammanhängande autentisk textpassage och gissa sig till betydelsen av tio utvalda ord i passagen. De kontextuella ledtrådarna blir därmed inte lika framträdande som i min studie, där varje isolerat exempel innehåller minst en kontextuell ledtråd. Som Carnine et al. (1984)

¹⁰ När det gäller *krum* kan dock också ordet *rygg* i exemplet vara till viss hjälp för att ringa in betydelsen av adjektivet.

konstaterar är det lättare att sluta sig till betydelsen av ett okänt ord om de kontextuella ledtrådarna inte ligger längre bort än två meningar från det okända ordet.

I undersökningen finns det också flera exempel som visar på komplexiteten i att använda kontextuella ledtrådar, vilket också tidigare studier lyfter (se t.ex. Enström, 2004, s. 180 som talar om "vilsledande ledtrådar" och LaBontee, 2019, s. 45). Genom användning av en viss kontextuell ledtråd kan fullt rimliga betydelsesamband skapas, men som leder till en felaktig förståelse av det okända ordets betydelse.

Resultatet av undersökningen visar en relativt liten skillnad i andelen rätta svar mellan delen med endast kontextuella ledtrådar till hjälp, och den efterföljande delen, där ordbok fick användas. Det går dock inte att veta med säkerhet om inlärarna ändå helt eller delvis kan ha använt ordbok i den första av de två delarna. Det går också att anta att vissa av de rätta svaren i delen med kontextuella ledtrådar kan vara gissningar där rätt flervalssalternativ valts av en slump.

Detsamma gäller för delen med ordbok. Bland de rätta svaren finns ett antal svar där respondenterna har angett att de inte har förstått eller hittat ordet i ordboken, trots att de alltså valt rätt svar bland flervalssalternativen. Dessutom finns det, bland exemplen där fel svarsalternativ angetts i ordboksdelen, flera svar där respondenterna ändå angett att ordboken var till hjälp. Detta visar på komplexiteten i att använda ordbok och att uppfatta ordbokens förklaringar och synonymer på ett sätt så att strategin blir effektiv för ordförståelsen.

Svaren i ordboksdelen i undersökningen kan också helt eller delvis bygga på det svar inläraren redan angett för respektive ord i föregående del. Då fungerar ordboksstrategin framför allt som en sorts bekräftelse på ett redan angett svar.

När det gäller sambandet mellan det okända ordets ordklass och effekten av kontextuella ledtrådar visar undersökningen att betydelsen av ord som tillhör verbklassen är lättast att gissa sig till. Det är samma resultat som i studien av Liu och Nation (1985). Däremot skiljer sig resultatet i min studie från deras när det gäller övriga ordklasser. I deras studie följer substantiv efter verb, men i min undersökning har gissningarna av adjektiv som testord varit mer framgångsrika än substantiven som testord. Den troligaste förklaringen till det är emellertid inte de olika ordklassstillhörigheterna, utan beror snarare på karaktären av de kontextuella ledtrådarna och även på att substantiven som utgör testord i min undersökning är abstrakta ord, vilket med stor sannolikhet har påverkat resultatet.

När det gäller ett eventuellt samband mellan typen av kontextuell ledtråd och möjligheten att gissa sig till ett okänt ords betydelse utifrån kontexten visar resultatet av undersökningen att kontextuella ledtrådar i form av synonymer ger mindre stöttning än mer indirekta ledtrådar. Det

här resultatet stöder inte slutsatsen som Carnine et al. (1984) drar i sin studie, nämligen att just ledtrådar i form av synonymer ger bäst effekt för att avgöra vilken betydelse ett okänt ord har. En förklaring till de skilda slutsatserna mellan studierna är att de exempelmeningar i min studie som inte byggs upp kring synonymer innehåller flera stöttande kontextuella ledtrådar, medan meningarna med synonymer endast innehåller en kontextuell ledtråd. När det gäller det här resultatet ska det dock understrykas att det bygger på väldigt få exempel och att de två testorden *förtrytelse* och *föreskrifter* också i sig är abstrakta ord, vilket kan ha påverkat resultatet. Här behövs det vidare studier och ett större underlag.

6.1 Metoddiskussion

I undersökningen fick deltagarna genom metoden *self-report* beskriva vad de grundade sina gissningar av testordens betydelse på. Att deltagarna fick göra en ordförståelseuppgift samtidigt som de förklarade sina gissningar var ett sätt att minska risken för att inlärnarnas egna beskrivningar av hur de tar sig an okända ord inte skulle överensstämma med hur de verkligen gör. Dock ska det understrykas att invändningar kan lyftas mot metoden. Nation (2013, s. 334–335) konstaterar: ”The retrospection however might not be a true reflection of what actually happened.” En annan invändning mot metoden är att deltagarnas utförande av själva ordförståelseuppgiften kan påverkas av att de är medvetna om att deras strategianvändning står i fokus i studien (Nassaji, 2003, s. 665; Mitchell et al., 2019, s.188). Ytterligare en invändning är att endast strategier som inlärnarna kan sätta ord på kommer fram i svaren. Det kan hända att inlärnarna använder sig av andra strategier som de inte kan eller vill beskriva i ett frågeformulär (Mitchell et al., 2019, s.188). Att deltagarna skulle skriva fritextsvaren på sitt L2, i det här fallet svenska, försvårar uppgiften ytterligare (jfr. Nassaji, 2003, s. 666). Slutligen kan deltagarnas strategianvändning i samband med själva undersökningen inte automatiskt jämföras med hur de skulle ta sig an de okända orden i ett annat sammanhang där det inte rör sig om en styrd aktivitet, som i undersökningen (jfr. Nation, 2013, s. 367).

En alternativ metod hade kunnat vara att använda *think-aloud-metoden*, där informanterna verbaliserar vad de gör parallellt med att de observeras. I think-aloud-metoden finns det dock risk att deltagarna påverkas av att vara observerade under tiden som de utför undersökningen (Nation, 2013, s. 334). Min slutsats är att self-report-metoden som helhet ger en starkare validitet till undersökningen. En fördel med användningen av frågeformulär med self-report är också att svarsunderlaget blir större inom tidsramen för undersökningen än det skulle blivit med think-aloud-metoden (se också Sasao, 2013a, s. 55).

Att undersökningen genomfördes digitalt och utan snävare tidsbegränsning kan ha haft en viss påverkan på resultatet. Om jag hade genomfört undersökningen i klassrum hade jag bättre kunnat kontrollera genomförandet av undersökningen. Å andra sidan kan den digitala formen ha bidragit till att göra undersökningstillfället mindre provliknande för deltagarna, vilket kan tänkas stärka undersökningsresultatets tillförlitlighet.

När det gäller validiteten i undersökningens resultat och deltagarnas svar ska det understrykas att det finns ett antal faktorer som kan ha påverkat svaren och som inte har med effekten av gissningsstrategier att göra. Till att börja med påverkar urvalet av ord och deras svårighetsgrad effekten av gissningsstrategierna. Bland svaren finns det exempel på att respondenterna angett att de kunde testordet sedan tidigare. Fritextsvaren ger utrymme att skriva detta, men det går inte att utesluta att det finns exempel där detta inte framkommer i svaren. För att säkerställa att respondenterna inte kunde ordet sedan tidigare hade ett sätt kunnat vara att göra ett förtest där orden presenterades isolerat, utan kontext.

En annan faktor som har en viss påverkan på resultaten är svarsalternativen. Det kan hända att en inlärare gissar sig till rätt betydelse av det okända ordet, men att rätt svarsalternativ är okänt, en problematik som Enström (2004, s. 185–186) också lyfter. Som ett sätt att lösa detta, fanns det ett svarsalternativ i formuläret där inlärares fick skriva en egen betydelse av testordet. Men det går att anta att respondenten i första hand väljer bland de givna svarsalternativen och inte skriver en egen förklaring av ordet.

Upplägget med flervalsalternativ påverkar också. Förutom att respondenten kan välja rätt svar slumpmässigt kan valet av svarsalternativ också styras av vilka ord bland svarsalternativen som är bekanta sedan tidigare. Här menar jag dock att fritextsvaren har varit till stor hjälp i analysen av hur inlärares har kommit fram till det okända ordets betydelse. Upplägget med flerval och efterföljande fritextsvar ger som helhet en god bild av användningen och effekten av kontextuella ledtrådar, vilket är studiens huvudfokus.

När det gäller formuleringen av exempelmeningarna i frågeformuläret hade undersökningen kunnat ge fler och mer djupgående resultat om varje mening hade innehållit endast en kontextuell ledtråd och att ledtrådarna i de olika meningarna hade varit av olika slag. Detta var min tanke från början, men det visade sig vara svårt att konstruera sådana exempelmeningar.

Till sist vill jag understryka att resultatet i delen som rör användningen av ordbok måste tolkas mot bakgrund av att respondenterna redan angett betydelsen av dessa ord i den första delen, och i samma meningskontext. För att kunna dra säkra slutsatser om hur effektivt det är att använda endast ordbok i mötet med ett okänt ord, hade orden i den tredje delen av formuläret behövt bytas ut mot andra ord än de som redan presenterats i den andra delen.

7. Slutsatser och fortsatt forskning

Studiens resultat visar att användningen av kontextuella ledtrådar är en strategi som fungerar väl för att gissa sig till ett okänt ords betydelse, då ledtrådarna återfinns i ordets omedelbara kontext och i korta meningpassager om max två meningar. I 87 % av svaren där respondenterna i undersökningen tagit hjälp av kontextuella ledtrådar har rätt betydelse av det okända ordet ringats in. Det går att anta att den begränsade kontexten har en påverkan på resultatet. Resultatet säger alltså inget om hur effektiv strategin att använda kontextuella ledtrådar är i längre autentiska textpassager. Det är viktigt att ha detta i åtanke. Som framgått i uppsatsens teoretiska bakgrund är det många faktorer som påverkar effekten av att använda gissningsstrategier. Min undersökning byggde dessutom på konstruerade textpassager med anpassad språklig svårighetsgrad och med minst en kontextuell ledtråd per exempel.

Även om resultatet visar att strategin att använda kontextuella ledtrådar fungerar väl i kortare textpassager, visar studien också på komplexiteten i strategin. Bland annat kan ordformen vilseleda i det att inläraren associerar till ett ord med liknande form men med annan betydelse. Vidare kan felaktiga associationer om innehållsliga samband i den omgivande kontexten göra att gissningar om ordets betydelse leder fel. Det är inte säkert att en första tolkning av ett okänt ords betydelse omprövas när den väl är gjord utifrån de kontextuella ledtrådar inläraren är bekant med och använder sig av vid tolkningen.

Strategin att också använda ordbok för förståelse av ett okänt ord ger ett något bättre resultat i undersökningen än enbart användning av kontextuella ledtrådar. Precis som vad gäller komplexiteten i användning av kontextuella ledtrådar visar resultatet dock också på att användning av ordbok kan vålla en del svårigheter. En slutsats av undersökningen är att båda strategierna behövs och kompletterar varandra, vilket är i linje med tidigare studier som lyftes redan i inledningen av uppsatsen.

Undersökningen visar också att det okända ordets ordklass spelar en viss roll för hur lätt det är att inferera ordets betydelse. Bland testorden i undersökningen visade det sig att verbens betydelse var lättast att gissa sig till.

När det gäller olika typer av kontextuella ledtrådar visar resultatet att en ledtråd i form av en synonym ger mindre stöttning för möjligheten att gissa ett okänt ords betydelse utifrån kontexten än vad mer indirekta ledtrådar gör, ett resultat som dock behöver undersökas vidare och med ett större underlag.

Även om det utifrån undersökningen inte går att dra några slutsatser om hur användningen av kontextuella ledtrådar fungerar vid läsning av längre textpassager visar resultatet att tydliga

innehållsliga samband i en text och tydliga kontextuella ledtrådar är till hjälp för att uppfatta betydelsen av okända ord. Det är ett resultat som kan ge uppslag och idéer för svenska som andraspråksundervisningen.

När det gäller arbetet med nya och okända ord i svenska som andraspråksundervisning är ett förslag att i ett första steg arbeta med nya ord utifrån exempelmeningar som innehåller tydliga kontextuella ledtrådar. Här kan inlärarna – gärna i grupp – försöka gissa sig fram till ords betydelse samtidigt som de motiverar sina gissningar genom att ta hjälp av kontextuella ledtrådar i meningarna. I nästa steg kan de sedan använda ordboken för att kontrollera sina gissningar. På så sätt skapas också en medvetenhet om ordbokens uppbyggnad och om att ett och samma ord kan ha många olika betydelser och ingå i olika flerordskonstruktioner med olika betydelser. Ett alternativ är att starta med ordboken och sedan kontrollera betydelseerna utifrån sammanhanget i meningarna.

Ett annat förslag är att i undervisningen träna mer systematiskt på olika typer av kontextuella ledtrådar. Här kan konstruerade meningar – likt de i den här studiens frågeformulär – vara utgångspunkt för övningar som gör inlärarna uppmärksamma på olika sorters kontextuella ledtrådar. En sådan övning kan då omfatta även andra typer av ledtrådar och inte enbart kontextuella, till exempel grammatiska och morfologiska ledtrådar, eller ledtrådar utifrån kunskaper i andra språk. Det går förslagsvis att börja med kortare textpassager för att sedan gå vidare med längre texter, efter att inlärarna blivit uppmärksamma på strategin och haft många tillfällen att praktisera den.

Avslutningsvis behövs det betydligt mer forskning inom området. Den här studien har gett en bild av hur strategin med kontextuella ledtrådar fungerar då svenska som andraspråksinlärare gissar sig till ett okänt ords betydelse, men undersökningen kan breddas till att inte bara omfatta kontextuella ledtrådar utan även andra underkategorier av gissningsstrategier. Andra metoder kan också prövas, i första hand intervjuer där respondenterna kan beskriva och förklara mer utförligt hur de tar sig an de okända orden. Vidare undersökningar behövs också för att göra mer utförliga jämförelser mellan strategin med kontextuella ledtrådar och ordboksstrategin. Här går det även att utveckla metoden för undersökningen. Ytterligare undersökningar med ett större antal testord och fler respondenter kan också komplettera bilden som framkommer i den här studien.

Referenser

- Carnine, Douglas, Kameenui, Edward J. & Coyle, Gaygle (1984), Utilization of Contextual Information in Determining the Meaning of Unfamiliar Words. I *Reading Research Quarterly*, Vol. 19 (2), s.188–204.
- Chen, Yuzhen (2011), Dictionary use and vocabulary learning in the context of reading. I *International Journal of Lexicography*, Vol. 25 (2), s. 216–247.
- Enström, Ingegerd (2004), Ordförråd och ordinläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare. I: Hyltenstam, Kenneth & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*, s. 171–195. Lund: Studentlitteratur.
- Enström, Ingegerd (2013), Att undervisa om ord – en studie av lärares behov, förutsättningar och kunskapsutveckling i svenska som andraspråk. I *Forskningsrapporter från institutionen för svenska språket*, Göteborgs universitet, GU-ISS-2013-05.
- Fan, May, Y (2003), Frequency of Use, Perceived Usefulness, and Actual Usefulness of Second Language Vocabulary Strategies: A Study of Hong Kong Learners. I *The Modern Language Journal*, Vol. 87 (2), s. 222–241.
- Gu, Yongqi & Johnson, Robert Keith (1996), Vocabulary Learning Strategies and Language Learning Outcomes. I *Language Learning* 46 (4), s. 643–679.
- Hansson, Marina (2018), ”Man väljer ett svarsalternativ som man inte tagit så många gånger”, En studie över hur ordförståelse och kontext påverkar gymnasieelevers läsförståelse. Examensarbete, Språkkonsultprogrammet. Lunds universitet, Språk- och litteraturcentrum, Nordiska språk.
- Holmegaard, Margareta (2007), Långa ord – en svårighet för flerspråkiga studerande? I Lindberg, Inger & Johansson Kokkinakis, Sofie (red.), *OrdiL – en korpusbaserad kartläggning av ordförrådet i läromedel för grundskolans senare år*, Rapporter om svenska som andraspråk (ROSA) 8, s. 135–170. Göteborg: Institutet för svenska som andraspråk, Göteborgs universitet.
- Huckin, Thomas & Bloch, Joel (1993), Strategies for inferring word meaning from context: A cognitive model. I Huckin, Thomas, Haynes, Margor & Coady, James (red.), *Second language reading and vocabulary learning*, s. 153–178. Norwood, NJ: Ablex.
- Juan, Wu Xiao, Abidin, Mohamad Jafre Zainol & Eng, Lin Siew (2013), A Study on the Relationship between English Vocabulary Threshold and Word Guessing Strategy for Pre-University Chinese Students in Malaysia. I *English Language Teaching*, Vol. 6 (9), s. 168–176.

- Kaivanpanah, Shiva & Alavi, Mohammad (2008), Deriving Unknown Word Meaning from Context: Is it Reliable? I *Regional Language Centre Journal*, Vol 39 (1), s. 77–95.
- LaBontee, Richard A. (2019). Strategic Vocabulary Learning in the Swedish Second Language Context, *Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap* 36. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Laufer, Batia (2020), *Lexical Coverages, Inferencing Unknown Words and Reading Comprehension: How Are They Related?* I *TESOL Quarterly*, vol. 54 (4), s. 1076–1085.
- Lindberg, Inger (2018), På spaning efter språkliga mönster, Korpusar och datorbaserade verktyg i ett språkutforskande arbetssätt. I Skolverket, *Lärportalen*, Modul: Nyanländas språkutveckling, Språk-, läs- och skrivutveckling – Grundskola åk 7-9, gymnasieskola språkintröduktion, https://larportalen.skolverket.se/#/modul/2c-nyanlanda/Gymnasieskola/033_nyanlandas-sprakutveckling/del_06/ (hämtat 2021-06-15), s. 1–18.
- Liu, Na & Nation, Paul (1985), Factors Affecting Guessing Vocabulary in Context. I *RELC Journal*, vol. 16 (1), s. 33–42.
- Milton, James (2009), *Measuring Second Language Vocabulary Acquisition*. Bristol: Multilingual Matters.
- Mitchell, Rosamund, Myles, Florence & Marsden, Emma (2019), *Second Language Learning Theories* (4 uppl.). New York/London: Routledge.
- Mondria, Jan-Arjen & Wit-de Boer, Marijke (1991), The Effects of Contextual Richness on the Guessability and the Retention of Words in a Foreign Language. I *Applied Linguistics*, Vol. 12 (3), s. 249–267.
- Nassaji, Hossein (2003), L2 Vocabulary Learning from Context: Strategies, Knowledge Sources, and Their Relationship with Success in L2 Lexical Inferencing. I *TESOL Quarterly*, vol. 37 (4), s. 645–670.
- Nation, Paul (2013), *Learning Vocabulary in Another Language* (2nd ed.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Noprianto, Eko & Purnawarman, Pupung (2019), *EFL students' vocabulary learning strategies and their affixes knowledge*. I *Journal of Language and Linguistic Studies*, 15 (1), s. 262–275.
- Oxford, Rebecca L. (1990), *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. New York: Newbury House.
- Parel, Rolande (2004), The impact of lexical inferencing strategies on second language reading proficiency. I *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal* 17, s. 847–873.

- Prentice, Julia & Sköldberg, Emma 2013. Flerordsenheter – ur ett andraspråksperspektiv. I: Hyltenstam, Kenneth & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s. 197–220.
- Qian, David D. (2004), Second language lexical inferencing: Preferences, perceptions, and Practices. I Bogaards, Paul & Laufer, Batia (red.), *Vocabulary in a Second Language: Selection, acquisition, and testing, Language Learning and Language Teaching*, vol. 10, s. 155–169.
- Sasao, Yosuke (2013a), *Diagnostic tests of English vocabulary learning proficiency: Guessing from context and knowledge of word parts*, Doktorsavhandling. Auckland: Victoria University of Wellington, URI: <http://hdl.handle.net/10063/4475>
- Sasao, Yosuke (2013b), *Contextual clues*, https://ysasaojp.info/wp-content/uploads/2020/08/Vocabulary_Tests_GCT_Contextual_clues.pdf (hämtat 2020-10-26).
- Sasao, Yosuke & Webb, Stuart (2018), The guessing from context test. I *ITL – International Journal of Applied Linguistics* 169 (1), s. 115–141.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab.
- Xiaolong, Li (1988), Effects of Contextual Cues on Inferring and Remembering Meanings of New Words. I *Applied Linguistics*, vol. 9 (4), s. 402–413.
- Östberg, Urban (2002), Fasta fraser i svenskan. I *Språkbruk*, nr. 1. <https://www.sprakbruk.fi/-/fasta-fraser-i-svenskan> (hämtat 2021-04-15).

Bilaga

Vad tror du att ordet betyder?

Jag studerar vid Lunds universitet och skriver just nu uppsats i svenska som andraspråk. Ämnet för min uppsats är att studera hur inlärare i svenska som andraspråk gör för att förstå svåra och okända ord – utan och med ordbok. För att studera detta genomför jag en undersökning. Jag hoppas att du kan tänka dig att delta i den genom att svara på frågorna i det här frågeformuläret.

Svaren du lämnar är helt anonyma. Det är frivilligt att delta och du kan avbryta ditt deltagande när som helst.

När du lämnar in svaren godkänner du samtidigt att svaren får användas i undersökningen och i den färdiga uppsatsen. Uppsatsen kommer senare att publiceras i Lunds universitets databas (LUP Student Papers) på internet.

Undersökningen börjar med att du får lämna kort information om din utbildningsbakgrund och om vilka språk du kan. Sedan har undersökningen två delar:

Del 1: Här svarar du på vad du tror att 12 svåra ord betyder. Det är viktigt att du inte använder ordbok i del 1, eftersom ett huvudsakligt syfte med den här studien är att undersöka hur inlärare i svenska som andraspråk gör för att förstå svåra ord utan användning av ordbok.

Del 2: I del 2 får du använda ordbok. Här kommer samma 12 ord från del 1 tillbaka igen.

Om du har frågor om undersökningen eller deltagandet i undersökningen, så mejla mig gärna: maria.fohlin.7202@student.lu.se

Tack på förhand för din medverkan!

Vänliga hälsningar,
Maria Fohlin

Utbildning

Grundskola (1–9 år i skolan)
Gymnasium (10–12 år i skolan)
Högskola/Universitet
Övrigt

Hur länge har du studerat svenska?

1–2 år
3–4 år
mer än 4 år
Övrigt

Studerar du eller har du studerat andra språk? Om svaret är ja, vilka språk?

Vad tror du att ordet betyder? (Obs! Använd inte ordbok)

I den här delen (del 1) av undersökningen är det viktigt att du INTE använder ordbok. Du kommer att få använda ordbok senare (i del 2).

Nu ska du:

1) svara på vad du tror att 12 svåra ord betyder. Varje ord ingår i en hel mening. För varje ord finns det 4 betydelser att välja mellan. Om du tycker att ingen av betydelserna passar, kan du skriva en egen förklaring av ordet vid alternativet "Övrigt".

2) försöka förklara varför du tror att ordet har betydelsen som du valde.

1a) Vad tror du att ordet "förtrytelse" betyder? Exempel: "Hon kände förtrytelse, det vill säga att hon var upprörd och arg."

ilska

rädsla

hopplöshet

förvåning

Övrigt:

1b) Varför tror du att ordet "förtrytelse" har den betydelsen?

2a) Vad tror du att "i ottan" betyder? Exempel: "Personalen på bageriet börjar arbeta i ottan för att folk ska kunna köpa varmt och nybakat bröd till frukosten."

nästa dag

tidigt

sent

direkt

Övrigt:

2b) Varför tror du att "i ottan" har den betydelsen?

3a) Vad tror du att ordet "skröna" betyder? Exempel: "Det här kan inte vara sant. Jag tror att det är en skröna som någon har hittat på."

ordspråk

verklig händelse

otrolig och fantasifull berättelse

traditionell sång

Övrigt:

b) Varför tror du att ordet "skröna" har den betydelsen?

4a) Vad tror du att ordet "föreskrifter" betyder? Exempel: "Den här texten innehåller många föreskrifter, det vill säga regler."

intyg

frågor

förslag

bestämmelser

Övrigt:

4b) Varför tror du att ordet "föreskrifter" har den betydelsen?

5a) Vad tror du att ordet "avhandla" betyder? Exempel : - "Vad ska vi avhandla vid dagens möte? - Vi ska samtala om många olika saker, bland annat om det nya schemat som kom i förra veckan."

förbereda

bestämma

diskutera

föreslå

Övrigt:

5b) Varför tror du att ordet "avhandla" har den betydelsen?

6a) Vad tror du att ordet "efterleva" betyder? Exempel: "Bilisterna måste efterleva reglerna för parkering i området. Den som inte efterlever reglerna får betala böter."

följa

läsa

ändra

förklara

Övrigt:

6b) Varför tror du att ordet "efterleva" har den betydelsen?

7a) Vad tror du att ordet "käbbla" betyder? Exempel: "De har slutat käbbla och är nu vänner igen."

skoja

samarbeta

träffas

bråka

Övrigt:

7b) Varför tror du att ordet "käbbla" har den betydelsen?

8a) Vad tror du att ordet "röja" betyder? Exempel: "Tidningen får inte röja hans namn i texten, eftersom han har skyddade personuppgifter."

avslöja

ändra

glömma

stryka

Övrigt:

8b) Varför tror du att ordet "röja" har den betydelsen?

9a) Vad tror du att ordet "arla" betyder? Exempel: "De satt i möten hela dagen, från arla morgonstund till sent på kvällen."

klar

tidig

vacker

kall

Övrigt:

9b) Varför tror du att ordet "arla" har den betydelsen?

10a) Vad tror du att ordet "såta" betyder? Exempel: "De är såta vänner som talar med varandra om allt."

oärliga

rika

nära

obekanta

Övrigt:

10b) Varför tror du att ordet "såta" har den betydelsen?

11a) Vad tror du att ordet "krum" betyder? Exempel: "Ryggen ska vara rak - inte krum."

kort

svag

hård

böjd

Övrigt:

11b) Varför tror du att ordet "krum" har den betydelsen?

12a) Vad tror du att ordet "kymigt" betyder? Exempel: "Hon tyckte att det kändes kymigt att promenera hem helt ensam i mörkret efter middagen på kvällen, så hon ringde efter en taxi."

obehagligt

trevligt

tråkigt

lätt

Övrigt:

12b) Varför tror du att ordet "kymigt" har den betydelsen?

Vad tror du att ordet betyder? (Obs! Här får du använda ordbok)

Nu kommer samma 12 ord igen och nu får du använda ordbok.

Du ska:

1) ta hjälp av en ordbok för att försöka förstå betydelsen av 12 svåra ord. Varje ord ingår i en hel mening. För varje ord finns det 4 betydelser att välja mellan. Om du tycker att ingen av betydelserna passar, kan du skriva en egen förklaring av ordet vid alternativet "Övrigt".

2) berätta vilken ordbok du använde och vilken hjälp du fick av ordboken.

1a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "förtrytelse" betyder. Exempel: "Hon kände förtrytelse, det vill säga att hon var upprörd och arg."

ilska

rädsla

hopplöshet

förvåning

Övrigt:

1b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

1c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

1d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

2a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad "i ottan" betyder. Exempel: "Personalen på bageriet börjar arbeta i ottan för att folk ska kunna köpa varmt och nybakat bröd till frukosten."

nästa dag

tidigt

sent

direkt

Övrigt:

2b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

2c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

2d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

3a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "skröna" betyder. Exempel: "Det här kan inte vara sant. Jag tror att det är en skröna som någon har hittat på."

ordspråk

verklig händelse

otrolig och fantasifull berättelse

traditionell sång

Övrigt:

3b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

3c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

3d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

4a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "föreskrifter" betyder. Exempel: "Den här texten innehåller många föreskrifter, det vill säga regler."

intyg

frågor

förslag

bestämmelser

Övrigt:

4b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

4c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

4d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

5a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "avhandla" betyder. Exempel : - "Vad ska vi avhandla vid dagens möte? - Vi ska samtala om många olika saker, bland annat om det nya schemat som kom i förra veckan."

förbereda

bestämna

diskutera

föreslå

Övrigt:

5b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

5c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

5d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

6a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "efterleva" betyder. Exempel: "Bilisterna måste efterleva reglerna för parkering i området. Den som inte efterlever reglerna får betala böter."

följa

läsa

ändra

förklara

Övrigt:

6b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

6c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

6d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

7a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "käbbla" betyder. Exempel: "De har slutat käbbla och är nu vänner igen."

skoja

samarbeta

träffas

bråka

Övrigt:

7b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

7c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

7d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

8a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "röja" betyder. Exempel: "Tidningen får inte röja hans namn i texten, eftersom han har skyddade personuppgifter."

avslöja

ändra

glömma

stryka

Övrigt:

8b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

8c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

8d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

9a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "arla" betyder. Exempel : "De satt i möten hela dagen, från arla morgonstund till sent på kvällen."

klar

tidig

vacker

kall

Övrigt:

9b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

9c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

9d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

10a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "såta" betyder. Exempel: "De är såta vänner som talar med varandra om allt."

oärliga

rika

nära

obekanta

Övrigt:

10b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

10c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

10d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

11a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "krum" betyder. Exempel: "Ryggen ska vara rak - inte krum."

kort

svag

hård

böjd

Övrigt:

11b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

11c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

11d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt:

12a) Ta hjälp av en ordbok för att förstå vad ordet "kymigt" betyder. Exempel: "Hon tyckte att det kändes kymigt att promenera hem helt ensam i mörkret efter middagen på kvällen, så hon ringde efter en taxi."

obehagligt

trevligt

tråkigt

lätt

Övrigt:

12b) Vilken sorts ordbok använde du?

En ordbok i pappersform

En digital ordbok

12c) Om du använde en digital ordbok, vilken använde du? (Exempel: Lexin, SAOL, Svenska.se, Synonymer.se, Wiktionary)

12d) Var ordboken till hjälp för att förstå ordet?

Ja

Nej, jag hittade inte ordet i ordboken.

Nej, jag förstod inte förklaringen i ordboken.

Övrigt: